

1. Pracovné poznámky z nepriameho pozorovania (8.5.2017)

Mojím skúmaným objektom je cirkevné spoločenstvo Svedkov Jehovových, konkrétne jeho časť sídlia v Brne. Cieľom výskumu je popísať a pochopiť fenomén verejnej prezentácie cirkevného spoločenstva a jeho význam pre jeho členov, no považujem za dôležité sa pred samotným terénnym výskumom zoznámiť s realiami skúmaného spoločenstva. Myslím si, že napriek vlastnému náboženskému presvedčeniu, ktoré je odlišné (som veriaci kresťan evanjelik), nebude pre mňa problém odosobniť sa pre účely výskumu od akýchkoľvek náboženských preferencií a snažiť sa vytvoriť objektívny pohľad bez predsudkov, ktorými je táto cirkevná organizácia opradená. Predtým, ako som sa vybrala na terénne pozorovanie, som sa teda rozhodla analyzovať webové stránky a materiály svedkov Jehovových voľne dostupné pre verejnosť na internete.

Po zadaní kľúčových slov „svedkove jehovovi Brno“ som našla hneď niekoľko odkazov na hlavnú stránku tejto cirkevnej organizácie jw.org. Ide o medzinárodnú stránku preloženú do mnohých jazykov, spoločnú pre svedkov Jehovových na celom svete. Okrem nej sa na prvých stránkach nachádzajú kontakty na sídla organizácie v Brne, ktoré hľadám, ale ide len o kontaktné stránky, ktoré poskytujú zoznamy adries a telefónne čísla. Brnenský svedkovia Jehovovi nemajú vlastnú webovú stránku alebo Facebook. Pri hľadaní brnenskej komunity mi pomerne vysoko vyhodí článok z munimedia, ktorý predstavuje stručnú žurnalistickú analýzu návštevy jednej z akcií tohto spoločenstva. Prekvapuje ma, že o tak „ľudovo známom“ spoločenstve sa dajú pri neutrálne zvolených kľúčových slovách nájsť informácie primárne len z oficiálneho zdroja. Nasledujem teda tento zdroj, stránku www.jw.org v českej verzii.

Ako prvé moju pozornosť upúta profesionálne spracovaný dizajn stránky, na ktorého prvej strane sa rolujú bannery s fotografiami. Hneď potom ma upúta skutočnosť, že osoby na fotografiách už od pohľadu nie sú Česi, napriek tomu, že som robila všetko preto, aby som sa dopátrala k zdrojom českého spoločenstva, ktoré by som eventuálne mala záujem navštíviť. Vidím ľudí z afrických krajín, ďalších, ktorí by výzorom mohli pripomínať Indov, ale nie som si istá. Ďalší banner ukazuje pracujúcich roľníkov na poli, z týchto troch obrázkov mám pocit, že predstavujú misijnú prácu. Štvrtý obrázok zobrazuje na pohľad bežnú európsku ulicu. Všetky 4 obrázky majú spoločný výjav, na ktorom isté osoby ukazujú iným časopisy alebo knihy a všetci sa usmievajú, keď si z nich spolu čítajú. Všimam si, že osoby, ktoré časopisy ukazujú, vyzerajú úplne rovnako ako osoby, ktorým sú časopisy ukazované (ženám časopisy ukazujú ženy, mužom muži, Afričanom Afričania a roľníkom roľníci), idea rovnosti medzi už veriacim a zatiaľ neveriacim, je očividná. Pod všetkými obrázkami je umiestnený citát v znení „*Tato dobrá zpráva o království se bude kázat po celé obytné zemi.*“ (Matouš 24:14)“, ktorý je myšlienkovito podporený fotkami, ktoré skutočne ukazujú štyri odlišné časti sveta a ich obyvateľov. Až potom si všimam, že sa o fotografiách dajú vyrolovať presnejšie informácie, z ktorých sa dozvedám, že ide o Namíbiu, Barmu, Kyrgyzstán a Marshallove ostrovy.

Pod touto hlavnou časťou je na stránke odkaz na Bibliu online s možnosťou prečítať si ju, pod ňou vždy jedna vybraná téma z oboch časopisov, ktoré spoločenstvo vydáva (Strážná veža a Probudte se!). Po rozkliknutí témy čísla sa zobrazí stránka, kde sa dá prečítať viac. Zaujalo ma, že texty sú vždy dostupné v rôznych formátoch, dokonca aj nahovorené ako audionahrávka, ktorú sa dá spustiť jednoduchým kliknutím. Mužský hlas v nahrávke, ktorý v presnom znení číta písaný text, je príjemný a nie monotónny, prirovnala by som ho k rozprávačovi príbehu, mení intonáciu, rýchlosť hlasu a podobne. Keď sa vrátim na hlavnú stránku, pod dvoma vybranými článkami z časopisov sú krátke informácie o tom, kto sú vlastne svedkovia Jehovovi. Z informácií sa dozvieme, že ide o členov rôznych etnických a jazykových skupín, ktoré ale spája viera a uctievanie boha Jehovu a učenia Ježiša Krista, v dôsledku čoho sa členovia spoločenstva podľa ich slov hrdo identifikujú ako kresťania. Text vysvetľuje odvodenie názvu spoločenstva od toho, že jeho členovia podávajú o Jehovovi svedectvo, sú teda svedkovia Jehovovi.

2. pokračovanie nepriameho pozorovania (9.5.2017)

Webová stránka je plná voľne dostupných biblických textov, informácií a článkov pre všetky vekové kategórie. Dokonca sú podľa toho aj členené, v sekcii venovanej deťom nájdeme najčastejšie výchovné články (napríklad „Prečo nesmieme klamať“), sekcia pre mládež sa venuje radám, ako sa vyrovnáť s rozchodom a dospelí nie sú označovaní ako dospelí podľa veku, ale ako manželia a rodičia, čo poukazuje na to, že táto rola je im v spoločenstve prisudzovaná a očakávaná od nich. Články sa často zameriavajú na problémy vo vzťahoch a spôsoby, ako ich riešiť. Veľmi podstatným zistením pre mňa bolo, že články nie sú presýtené náboženskými výjavmi, naopak, pôsobia viac psychologickým dojmom, snažia sa poradiť a prispieť k vnútornému klúdu, ale primárne prostredníctvom odporúčaní v ľudskej, nie duchovnej rovine. Na druhej strane sú však po každom odstavci v texte umiestnené citáty z Biblie, ktoré napísaný text tematicky podporujú. Tá rovnica vyzerá tak, že je niečo napísané v texte, potom odcitované v Biblii a tým pádom je to v súlade s pravidlami cirkvi a je to pravda a malo by to tak byť. Toto ale priamo v texte spomenuté nebýva.

Všetky texty, aj tie, ktoré sa priamo týkajú rozoberania duchovných tém a Biblie, aj tie o medziľudských vzťahoch, sú presýtené citátmi, ktoré podporujú ich tvrdenia. V niektorých prípadoch by sa dal text s trochou nadsázky prirovnať k odbornej práci, pretože to pôsobí, akoby autori textu skutočne nenapísali nič, čo by bolo v rozpore s Bibliou, a všetky potrebné informácie, aj tie, o ktorých pravdivosti by mohol čitateľ pochybnosť, sa dajú v zdrojoch spätne dohľadať. V tomto vidím primárnu úlohu citácií – robia text prepracovanejším a dôveryhodnejším.

Citácie nie sú primárne používané k účelu, ktorý by mal niekoho prinútiť počúvať boha. Nie sú používané v kontexte, ktorý by sa snažil čitateľovi vyhrážať, ako som to niekedy sledovala pri používaní citácií iných náboženských spoločenstiev, ktoré napríklad citovali slová Jánovej apokalypsy ako vyhrážku toho, čo sa stane, ak človek nebude počúvať nariadenia cirkvi. Článok o apokalypse na stránke, ktorú analyzujem, skôr prináša vysvetlenie, ktoré čitateľa upokojí. Takto na mňa pôsobí celá stránka – namiesto pocitu neistoty vyvoláva pocit bezpečia. Cirkev svedkov Jehovových sa na svojich oficiálnych internetových zdrojoch prezentuje ako transparentná, otvorená spoločnosť (vidieť do napríklad aj o informáciách o ich financovaní, ktoré sú na stránke voľne dostupné), ktorá neodsudzuje žiadneho človeka a naopak sa snaží každému poradiť v ťažkej životnej situácii, alebo ukázať dobrú stránku života a ponúknuť cestu, ktorou sa môže vydať.

Najzásadnejší poznatok pre mňa z analýzy oficiálnych internetových stránok, ktoré si so sebou beriem aj do terénneho výskumu je, že nikde na stránkach nie je explicitne napísané, že je správne, potrebné alebo nebudaj nutné, aby sa človek do spoločenstva svedkov Jehovových zapojil. Všetky informácie sú nečlenom dostupné verejne a bez nátlaku a celkovo stránka zakladá zapájanie do cirkvi na báze dobrovoľnosti. Nevyhýba sa často pokladaným otázkam a vždy je dostupné odôvodnenie s rozumnou, vysvetlenou argumentáciou, pre ktorej podporenie je hlavným dôkazom biblický text, na ktorom zakladá spoločenstvo pravdivosť a platnosť svojich tvrdení. (Mohli by sme povedať, že pri spochybnení Biblie ako relevantného zdroja pravdy by celá argumentácia spadla, v momente, keď však uznávame Bibliu ako platný dôkazový materiál, je argumentácia prepracovaná pomerne precízne.) Napriek všetkému však stále pôsobí nenútené a dobrovoľne (v preklade – vysvetlenie dostane ten, kto sa oň zaujíma a tomu, kto sa nezaujíma, nebude vnútené). Na prvý pohľad teda stránky nepôsobia vôbec nátlakovo, ani manipulatívne, ich stratégia je pozvať človeka k viere mierovou cestou.

Na tomto poznatku zakladám svoju pracovnú hypotézu pre terénny výskum spojenú s jednou z výskumných otázok (Akú komunikačnú stratégiu volia členovia hnutia svedkov Jehovových pri komunikácii s náhodnými okoloidúcimi?), ktorá znie, že stratégia jednania svedkov Jehovových naživo pri prezentácii svojho spoločenstva je rovnaká, ako stratégia prezentácie na internete.

3. – 4. Terénny výskum – rozhovor (10. 5. 2017)

Pre rozhovor si vyberám náhodnú dvojicu príslušníkov spoločenstva Svedkov Jehovových, stojacu pri stojane na Námestí Svobody v Brne. Oslovujem ich s otázkou, či majú chvíľu čas a či by som sa niečo mohla spýtať. Dvojicu tvoria slušne oblečení muž a žena (muž má košeľu bez kravaty, žena sukňu). Obaja sú v rovnakom veku, asi štyridsiatnici. Žena sa ku mne okamžite ochotne nakláňa s úsmevom, že áno môžem. Muž je trochu odtažitý. Predstavujem sa krstným menom, hovorím im, že som študentka sociológie FSS tu v Brne. Vysvetľujem im, že v rámci môjho štúdia ma zaujímajú kresťanské spoločenstvá, ktoré sa prezentujú týmto spôsobom na verejnosti a že svedkovia Jehovori medzi takéto spoločenstvá patria, preto by som sa ich chcela spýtať niekoľko otázok, ktoré mi pomôžu pri sociologickom výskume. Zároveň im vysvetľujem, že keďže ide o výskum, ktorý má byť objektívny, musím byť odosobnená od akýchkoľvek vlastných náboženských či názorových preferencií, nech by bol akékoľvek. Vyzerajú, že ich moje stanovisko zaujalo a páči sa im. Žena sa ochotne pýta, čo ma zaujíma a či chcem otázky pokladať ja, alebo majú oni začať rozprávať.

Začínam s obširnejšou otázkou, keď žena začne rozprávať, pýtam sa, či by som si ich mohla nahráť, alebo si zapisovať, čo hovoria, aby som to nezabudla. S nahrávaním majú problém, poprosia ma, aby som si radšej písala. Vyťahujem teda zápisník a snažím sa zapísať si čo najviac stíham z toho, čo hovoria. Po skončení rozhovoru ho celý prepisujem do počítača.

- Akým spôsobom na vás pôsobia okoloidúci ľudia počas bežného dňa? Dostávajú sa s nimi častejšie do príjemných rozhovorov, alebo do konfrontácií?

Ž: „Najviac zo všetkého si všímame ľahostajnosť. Ľudia prejdú okolo, vidia nás, ale správajú sa, akoby sa nič nedialo. Sú už na nás zvyknutí, keďže tu stávame často. Niektorí sa pristavia, pretože ich zaujme banner s letákmi. Pozrú si ho, vezmú si leták a odídu. Potom sú takí, ktorí sa pristavia a niečo spýtajú, porozprávajú sa a odídu. Skúsenosti s negatívnymi reakciami zvyčajne nemávame, napríklad dnes sa neobjavil nikto, kto by nejak naznačoval, že má s nami problém. To nás skôr ľudia ignorujú, nechcú sa rozprávať.“

M: „To viete, Česi sú väčšinou takí. Nadávať vedľa na všetko možné, ale konštruktívne niečo riešiť, to ich veľmi neláka.“

- Akí ľudia sa pri vás najčastejšie pristavia? Čo sa týka veku, pohlavia, národnosti...

Ž: „Čo sa týka veku a pohlavia, je to naozaj rôznorodé. Mladí, starí, mamičky s deťmi, starší páni, študenti, mladí... je to naozaj rôznorodé. Často sa pristavia cudzinci – Aziati, Arabi, pretože vidia, že máme knižky aj v ich rodnom jazyku a keď sa len tak prechádzajú po Brne, tak nič v ich rodnom jazyku nevidia. Toto ich zaujme. Alebo potom skupinky turistov, počas prehliadok mesta, keď zrazu na námestí zastaví ten vláčik s turistami, tak chvíľu nemajú čo robiť, tak sa prídu pozrieť k nám.“

M: „Často nás navštevujú pravidelní čitatelia, ktorí vedľa, že každé obdobie vydávame nové číslo časopisu a knižky. Tak prídu, vezmú si výtlačok a idú ďalej.“

Ž: „Zaujímavé je, že mnohí sa pýtajú, aj napriek tomu, že je tam vždy napísané, že je to zdarma, či je to skutočne zadarmo, chcú sa uistiť.“

- Reagujú na vás rôzni ľudia odlišne?

M: „Cudzinci sú milší a otvorenejší. Česi viac na všetko nadávajú bez toho, aby vyvíjali snahu problémy riešiť.“

Ž: „Áno, domáci bývajú viac xenofobní a rasistickí. A hovorí sa, že Česko je najateistickejšia krajina v Európe, ak to podľa toho aj vyzerá. Skôr sa pristaví Arab so záujmom rozprávať sa, ako taký bežný Čech. Asi to ale bude aj Brnom – cítiť, že je to tolerantnejšie mesto, že sme na Morave, ľudia sú všeobecne priateľskejší. V Prahe to je vraj ešte viac neosobné.“

- Keď sa pri vás napokon pristaví niekto ochotný viesť s vami rozhovor, akým spôsobom rozhovor prebieha, o čom sa najčastejšie s ľuďmi rozprávate?

Ž: „Najčastejšie sú jednoznačne dve témy – prečo je na svete toľko zla a prečo ho Boh dopustil, a potom ľudí zaujíma budúcnosť, ako sa na ňu dívame, ako si ju predstavujeme my.“

M: „Rozhovory nikdy nezačíname my, vždy počkáme, kým nás oslovia ľudia sami, väčšinou sa len pozdravíme a čakáme, či oni urobia prvý krok napríklad tak, ako ste prišli za nami vy.“

Ž: „Ľudia nás už poznajú, vedia, že sme svedkovia Jehovovi, tak približne vedia, čo a aké témy môžu čakať.“

- Z akého dôvodu vlastne toto robíte? Myslím chodenie do miest s letákmi a prezentáciu cirkvi.

Ž: „O nás ako svedkoch Jehovových je známe, že chodievame do domov a rozprávame sa s ľuďmi. To je tá aktívna forma. Prídeme ku dverám a zazvoníme, pričom tých ľudí vôbec nepoznáme, nevieme, kam ideme a za kým. Potom je tu pasívna forma, lebo v dnešnom svete už často ľudia nebývajú cez deň doma, tak chodíme do ulíc. Ide nám aj o to, že keď je aj niekto zvedavý, nie vždy uprednostní tú aktívnu formu že by sa chcel rozprávať, radšej si vezme leták, pozrie internetové stránky. Je to zároveň omnoho anonymnejšie. Funguje tam ten efekt, že je človek v dave, na pešej zóne si ho ani nikto nevšimne, keď si vezme leták. Taktiež, Česi majú takú mentalitu, že majú radšej súkromie. Namiesto toho, aby sa s niekým rozprávali, si radšej vezmú časopis alebo leták doma v klude a tam si ho prečítajú. Kedysi sa napríklad ľudia často báli, že už len tým, že sa s nami pustia do reči, alebo že otvoria dvere, alebo si vezmú leták, sa automaticky stávajú členmi spoločenstva svedkov Jehovových. Teraz už sa viac odvážia vziať si leták, pozdravia sa, poďakujú a prečítajú si ho doma v súkromí.“

- Pristavia sa niekedy pri vás aj deti? Ako na ne reagujete?

Ž: „Áno, často aj deti s rodičmi. To podľa toho, aké máme v ponuke knižky. Ak máme niečo pre deti, tak ich to zaujme a tiež si to vezmú. Napríklad máme jednu knižku, kde je na prednej strane korytnačka, to sa zvyčajne deťom páči a prídu si to vziať. Rozprávame sa potom zvyčajne s rodičmi, niekedy aj s deťmi, ale samozrejme prihliadame na to, koľko majú rokov a či sú za nich ešte zodpovední rodičia.“

- Spomedzi brnenských cirkevných spoločenstiev, ktoré sa týmto spôsobom verejne prezentujú, je vás ako svedkov Jehovových rozhodne najviac vidieť. Ako často chodíte do ulíc a koľko vás vlastne v Brne je? Chodievate vždy ako tá istá dvojica, alebo sa meníte?

Ž: „No, my dvaja sme manželia, takže chodievame vždy spolu. Vlastne vždy, keď je vhodné počasie, tak stávame v Brne na niekoľkých miestach každý pracovný deň od deviatej do sedemnásťtej. My konkrétne nie sme z Brna, sme z Vysočiny, sem do Brna dochádzame. V Brne je ale približne... 400? Odhadom 400. A v celej republike je nás približne 15 000.“

Zuzana Bobová, 427290
SOC560 Kvalitatívny výskum

Na konci rozhovoru sa pýtam, či ich tu stretnem aj na druhý deň, hovoria, že ich konkrétne nie, ale ich priatelia tam budú. Žena mi ochotne dáva svoj e-mail a vizitku, keby som mala ďalšie otázky. Zisťujem, že sa volá Soňa, muž sa mi nepredstaví. Chvíľu sa pýtajú na výskum, či z toho bude seminárka. Vysvetľujem. Obaja mi potom želajú veľa úspechov s výskumom, poďakujem a potrasieme si rukami.